

Casanova gyermekora és ifjúsága

A szülőváros mint örök mércé

Casanova (1725–1798) szülővárosa és igazi hazája Velence, ahol a gyermekkorát töltötte, és ahova a világ minden pontjáról visszavágyott. Úrhatnomsága és nagyra törő ambíciói velencei élményeiben gyökereznek, ahogy alapvető szokásait és életmódját szintén ott alakította ki és alapozta meg. Ennek ő maga is tudatában volt, és erre fényes példa az az eset, amely egy rögtönzött latin verssel függ össze, és egyúttal éles elméjét is bizonyítja. 11 éves, amikor padovai tanulmányai közben mesterével együtt hazalátogat anyjához. A vacsoránál egy másik, angol vendég latinul szólítja meg a tudós doktort, aki szabadkozott, hogy nem beszél angolul. Azzal nyugtatják meg, hogy az angolok a latint az angol szabályok szerint beszélik. A kisfiú közbeszúr egy szellemes megjegyzést, hogy ehhez hasonló vétség lenne az angolt a latin szabályai szerint használni. Akkora a sikere, hogy az angol úr idéz neki egy odaillő klasszikus disztichont, mire a gyerek egy rögtönzött pentameterrel válaszol. Kései kommentárja pedig erre az emlékezetes fellépésre teszi írói becsvágya megszületését:

„Ez volt első irodalmi hőstetem, és bizton mondhatom, hogy e pillanatban fogant meg a lelkemben az irodalmi dicsőség iránti szeretet, mert a tapsok hallatán boldogságom nem ismert határt.”¹

Casanova jól látta saját, kivételes adottságait és sokféle tehetségét, és ezeket nem találta szerény származásához illőnek. Szülei szegény komédiások voltak, ő mégsem nyugodott bele abba, hogy ilyen bohém családban született, előkelőbb származásra vágyott, és a maga módján (véltetően alapvető lódítások árán)² megteremtette azt a legendát, amely ezt hivatott igazolni. Feltevését korabeli pletykák is megerősítették, bár ezek hitelessége is kétes. Mindenesetre híres emlékiratát egy erősen regényesített családfával kezdi, amellyel 1428-ig vezeti vissza „ősei” történetét. Egy másik változat is kidolgozott a kékvérűség valószínűsítésére, amely (hipotetikusan) a Grimaniakhoz, egy gazdag és befolyásos velencei patrícius-dinasztiához kapcsolta volna a sorsát. A genealógiát, több helyen törvénytelen születéseket is feltételező elágazásokkal, visszaemlékezései élére állítja, a másik változatot viszont írásban csak élete vége felé

¹ HV/I/30. az *Histoire de ma vie [Életem története]*, röv. HV/I–III., Robert Laffont, Paris, Bouquins, 1–3. és ahol a francia eredetit adom meg az idézet forrásául, ott a fordítás tőlem származik. A magyar fordítások esetében vagy az Atlantisz Kiadó három kötetére hivatkozom (*Casanova emlékiratai* Szerb Antal fordításában, 1998, *Casanova emlékiratai* II. 2000, *Casanova Velencéje*, 2010), vagy a Qadmon Kiadónál megjelent válogatásomra: *Korai és kései szerelmek*, 2013. Röv.: Atl.I, Atl.II., Vel., illetve Q.

² A közhiedelemmel ellentétben a kalandor emlékiratíró sokkal kevesebbet hazudik vagy tódit, mint feltételezték szélhámos karrierje alapján, de éppen a család körüli vallomásai körül sok a kérdőjel, míg szerelmei és kalandjai egy részét, pl. Ólombörtönből való szökésének történetét, viszonylag meggyőzően hitelesnek lehet tartani külső dokumentumok alapján.

egy általa alapított kérészéletű velencei folyóiratban³ merete közzétenni, és akkor is olyan botrányt kavart vele, hogy nem sokkal később el kellett hagynia Velencét (1783-ban). Érdeemes tehát alaposabban szemügyre venni írásaiban gyermekkori emlékeinek felidézését,⁴ mert ezek jellemének kialakulását – a szerző szándékának megfelelően – jól szemléltetik,⁵ ezek nélkül pedig nem lehet hiteles képzet alkotni róla.

Casanova színházi beavatása korán kezdődött, mivel szülei eleinte a helyi San Samuele színházban játszottak, ahová őt is gyakran magukkal vitték, azután rövid hegedűs karrierje, amelynek nagy protektorával, Bragadino szenátorral való sorsdöntő találkozását köszönhette, szintén ott zajlott 21 éves korában. A színházi világ annyira életelemévé vált, hogy egész életét egy 3 felvonásos színdarabnak látta és látattja, amelyben megjelöli a felvonások végét, és a jelenetek változó műfaját.⁶ Mivel megélhetését mindig nehezen tudta megteremteni, a szerencsejátékok nagyon hamar fontos szerephez jutottak az életében, és a velencei Ridottónak, a város híres kaszinójának törzsvendége lett, mielőtt Európát bejárta volna, hogy otthon megszerzett hamiskártyás tudását másutt is kamatoztassa. A testi szerelemmel való igen korai és szerencsés megismerkedése is a velencei ünnepek színeit örökíti meg, lagúnákkal és gondolákkal a háttérben. Ebben a díszletben játszódik le első többszereplős kalandja Nanettával és Martinával, és a „muranói négyes” néven elhíresült nagy szerelmi regénye. Mindkettő modellértékűvé vált számára, és későbbi kalandjaiban gyakran ismételte meg ezeknek a szívének oly kedves szerelmi emlékeknek a főbb mozzanatait, vagy tett legalábbis kísérleteket erre. A *Krisztina, a falusi leányzó története*⁷ szintén nagyon tanulságos (1745), mert ott szerelmesként, szeretőként, majd kerítőként végül egy másik férfival kötött boldog házasság révébe juttatta a lányt. Emblematikus történetnek tekinthető, akár csak az előbbieket, mert szép bizonyítéka annak, hogy mennyire szívből szerette a nőket, hogy sokszor gondolt házasságra, bár végül mindig meggondolta magát. Érvényes ez minden nőismerőseire, mert sohasem hagyott cserben egyet sem, akár miatta kerültek bajba, akár csak barátként folyamodtak a segítségéért.⁸ A beöltözések, álarcosbálok, karneváli szerelmi bújócskák (Cavamacchia, Giulietta) mind a korai években alakították ki a csábító és szélhámos arculatát, ahogyan élete

³ *Ne amori ne Donne ovvero la Stalla d'Augia ripullita* [Sem szerelmek, sem nők, avagy Augiász istállójának kitakarítása], Velence, 1782.

⁴ Ld. *Család és gyermekkor*, Atl./I/7–45.

⁵ HV/I/19: A kristálygömb ellopásának történetét azért osztja meg olvasóival – írja –, hogy el tudják képzelni, hogyan alakult ki a jelleme. Ez a szándék érvényesül végig az egész szövegben, amely meglepő nyíltsággal tör meg tabukat és tár fel az emlékirat írójára nézve előnytelen tényeket is, bár ennek háttérében az is meghúzódik, hogy magát mint kedves és szerethető szélhámost kódolta be a szövegbe, írói ambícióit többnyire háttérbe szorítva, szinte titkolva.

⁶ A csúfos felsüléssel végződő londoni Charpillon-epizód kezdetekor (HV/III/221.) jelenti be ünnepélyesen: „1763 szeptember elején, ezen a végzetes napon kezdtem el haldokolni és ért véget az életem.” Az epizód egy későbbi pontján újra megjegyzi: „Így zárult életem színjátékának első felvonása. A második felvonás másnap kezdődött.” (Atl./II/273) Az első felvonásnak élete boldog korszakát tekinti, érett korát már hanyatlásnak, a végsőt pedig, a duxi magányt, az utolsó felvonásnak érzi.

⁷ Ld. Atl./I/71–99.

⁸ A legszebb történet, amelyet a barátilag kisegített lány, (XCV, igazi nevén Giustiniana Wynne) levelezése is megerősít, erre szép példa: HV/II/160–173.

legkiválóbb pszichoanalízise⁹ is ezekre a később elmesélt emlékekre alapítva nagy-szerűen bizonyítja ezt.

Casanova jellemének fejlődése felnőtt koráig

Mágia, kuruzslás

A legfontosabb Casanova-komplexusok mélyben rejtőző gyökerei természetesen a családhoz, elsősorban anyjához, Zanetta Farussihoz kapcsolódnak, aki híres szépség és sokat turnézó színésznő volt, de (számos) gyermekével nemigen törődött. Az elsőszülött Giacomo árulásnak élte meg, hogy élete első éveiben elhagyta, hiszen ha nem lép a helyébe nagyanyja, Marussia Farussi, akkor talán életben sem marad. Mindenesetre első napjaitól kezdve a nagyanyja gondozta és nevelte nagy szeretettel. Kétéves volt, amikor a szülei mindketten turnézni indultak külföldre, és később is gyakran voltak távol, pl. Drezdában, Londonban vagy Szentpéterváron. Apja korán meghalt, és az akkor nyolcéves gyerekkel végképp csak a nagyanyja foglalkozott. Az elhagyatottság érzése hozzájárulhatott, hogy a gyermek Casanova beteges, csenevész, tompa agyú fiúnak bizonyult, aki állandóan súlyos orrvérzésekben szenvedett. A sok vérvesztés annyira legyengítette, hogy már-már lemondtak róla, ahogy testvérei közül is csak negyven maradtak életben:

„Emlékezetem 1733 augusztusának elején kezdett működni, nyolc és fél éves koromban. Ami azelőtt történt velem, arra egyáltalán nem emlékszem. Íme a legrégebbi emlékem. Egy szoba sarkában állok, a falnak dőlve, fejemet megtámasztom, és szememet a vére szögezem, amely patakokban folyik az orromból a földre. Nagyanyám, Marzia, akinek én voltam a kedvence, hozzám lép, megmossa arcomat hideg vízzel, és a többiek tudta nélkül beültet egy gondolába, és elvisz Muránóba, erre a népes szigetre, amely Velencétől mindössze egy fél mérföldnyire fekszik.”¹⁰

Nagyanyja csakugyan nem hagyta annyiban a dolgot, és az orvosok tehetetlensége láttán a mágiához folyamodott, és ezért vitte el a muranói boszorkányhoz,¹¹ akinek ügyes praktikái így vagy úgy, de kigyógyították az állandó orrvérzésekből és bambaságból nyolcéves korában. Egy ládába zárva kellett végigvárnia, amíg nagy zenebona és varázsszavak kíséretében az öreg javasasszony végigcsinált egy hatásos szertartást, majd titoktartást fogadtatott vele, és különféle kenőcsök és draszták kíséretében útnak engedte őket. Azzal is megfenyegette, hogy ha megtöri titoktartási fogadalmát, meghal, ellenkező esetben viszont meggyógyul. A vallástörténeteszek szerint a leírás teljesen megfelel a klasszikus újjászületési ceremóniáknak, ahol a láda az anyaméh jelképe,¹² amelyből új, erősebb és egészségesebb, szellemi életre támad.

⁹ Freud és Lacan követői közt sokan hivatkoznak az emlékiratokra, mert Casanova leplezetlen őszintesége kiváló kísérleti alanná teszi őt. Számos cikk készült vele kapcsolatban, pl. Étienne Trillat tanulmánya az itt is említett Bettina-történetről: *Un souvenir d'enfance de Casanova* [C. egy gyermekkori emléke] címmel [L'Évolution Psychiatrique, vol. 64, 1999, 13–27], de a legalaposabb és legjobb eddig François Roustang könyve, amelyet többször idézek: *Le bal masqué de Giacomo Casanova* [Giacomo Casanova álarcosbálja], Ed. de Minuit, Paris, 1984.

¹⁰ *Précis de ma vie* [Életem rövid története], HV/III/1229–1232.

¹¹ Ld. Atl/I/, *Casanova családja és gyermekora* című fejezet: Atl/I/9–11, és Vel. 22–24.

¹² A szertartás jelképes értelme a *regressum ad uterum*, egy újabb megszületés, ami a női princípium jegyében történik.

A „boszorkány” azt is megjósolja neki, hogy éjszaka egy bájos hölgy fogja meglátogatni, és egy életre mellészegődik a szerencse, ha erről a látogatásról sem szól senkinek. Később csakugyan látomást vagy álmot lát, ahol a beígért gyönyörű tündér beszél hozzá, és bár semmit sem ért a szavaiból, boldogan alszik el újra. A muranói rítus és az éjszakai látomás csakugyan megszünteti az orrvérzéseket és megnyitja „tompá elméjét”, annyira, hogy gyorsan behozza minden lemaradását, és ettől kezdve éppenséggel gyors észjárásának köszönhet sok sikert. Ismét a kései kommentár érdemel igazán figyelmet, ahol nem oldja fel a kétértelműségeket:

„Nevetséges volna gyógyulásomat ennek a két rendkívüli eseménynek tulajdonítani, de azt is tévedés lenne tagadni, hogy nem lehet, hogy ne járultak volna hozzá. A szépséges tündérkirálynő megjelenését mindig álomnak gondoltam, hacsak nem szándékosan rendezték a kedvemért ezt az álarcos parádét, de a legkomolyabb betegségekre nem mindig a patikában találni gyógyírt. Nap mint nap találkozunk olyan jelenségekkel, amelyek rádöbbenek tudatlanságunkra. Ezért hiszem azt, hogy nincs ritkább madár az olyan tudósnál, akinek a szelleme tökéletesen mentes lenne minden babonától. Sosem voltak boszorkányok ezen a világon, de a hatalmuk mindig létezett azok számára, akikkel el tudták hitetni, hogy léteznek.”¹³

Tanulóévek Padovában

Arra, hogy „tompá agyúból” „pengeéles elméjű” lett, szép példa a Brenta folyón tett utazása Padovába¹⁴ apja halála után anyjával és két férfival, hivatalos gyámjával, Grimani abbéval (a feltételezett apa testvérével) és Giorgio Baffo költővel,¹⁵ a család jó barátjával. Ugyanis egy másik barátjuk, egy hírhedt velencei orvos-kuruzsló, azt tanácsolta, méghozzá írásban, hogy a gyerek orrvérzései csak Padovában múlnak majd el, tehát tanulmányait ott kezdje el. 1734-ben tehát, a 9. születésnapján egy burchiellón útra keltek vele. Ezt a többfülkés, négyszögletes hajófajtat Casanova úszó házhoz hasonlítja, ahol a hosszú, nyolcórás út alatt egy éjszakát is töltöttek. Hajnalban a kisfiú érdekes megfigyelést tett:

„Amint megvirradt, anyám felkelt és kinyitotta az ágyammal szemközt lévő ablakot, és mivel a napsugarak az arcomat érték, kinyitottam a szemem. Az ágy a padlón feküdt. Nem láttam a szárazföldet. A nyitott ablakon keresztül is csak a folyópartot végig szegélyező fák csúcsát láttam. A bárka haladt előre, de olyan egyenletes mozgással, hogy semmit nem érezkeltem belőle, nagyon megdöbbenett hát, hogy a fák olyan gyorsan eltűnnek a szemem elől. »Jaj! Drága anyám! – kiáltottam – mi ez? Mennek a fák!«”¹⁶

Kísérői kigúnyolják, anyja pedig nevetve kioktatja, hogy a bárka halad előre, nem a fák. Casanova azonban hirtelen megérti, miről van szó, és megkérdi, hogy nem ők mennek-e Nyugatról Kelet felé, miközben a Nap a helyén marad. Erre még nagyobb butaságnak minősítik, amit mond, csak Baffo kel a védelmére, és ezzel „megmenti a lelkét”:

„Fölém hajolt, gyöngéden átölelt és így szólt: »Neked van igazad, gyermekem. A Nap nem mozdul, légy bátor, okoskodj mindig következetesen, és hagyd, hogy mások kinevessenek!«

¹³ Atl./I/11.

¹⁴ Vel. 22–24.

¹⁵ Baffo (1694–1768) szintén egy patinás velencei patríciuscsalád sarja volt, és költőként főleg játékos, erotikus verseiről híres.

¹⁶ Vel. 23.

(...) Ez volt az első igazi öröm az életben. Ha Baffo úr nincsen, ez a pillanat elegendő lett volna ahhoz, hogy értelmemet elrontsa: *a gyáva hiszékenység tanyát vert volna benne*. A másik két jelenlévő butasága eltompította volna bennem azt a pengeéles értelmet, amellyel nem tudom, milyen messzire jutottam az életben, de azt tudom, hogy kizárólag ennek köszönhetően mindazt a boldogságot, amiben akkor van részem, amikor önmagammal foglalkozom.”

A padovai tanulóévek alatt sok érdekes tapasztalatot szerez, ezek közül a Bettina-epizodról még lesz szó. Előbb azonban érdemes egy másik lényeges, még a felnőtt kalandort is folyton foglalkoztató komplexust, a törvénytelen származására vonatkozó feltevést is megvizsgálni.

A fattyú-komplexus

A gyermekkori traumák sorában ez a legmélyebb, és ez hat ki egész jövőjére, egészen utolsó éveimig. Mivel Velencében közelről látja, milyen fényűzően élnek az arisztokraták, elég hamar hitelt ad azoknak a híreszteléseknek, hogy könnyű erkölcsű anyja csalta a férjét, és mindkét, apjuk halála előtt született két fia fattyú. Mivel a népes Grimani-dinasztia egyik tagja, a nagyhatalmú szenátor Michele, a San Samuele és még több más színház, illetve a Grimani-palota tulajdonosa és a színészek nagy pártfogója, hamar hírbe hozzák vele Zanettát. Ő maga is szívesebben tartaná vér szerinti apjának a gazdag főurat, mint törvény szerinti, szerény körülmények között élő apját. Ezt a pletykát írásban is megörökítette egyik kortársa és velencei ellenlábasa, Chiari abbé. Nyíltan ellenségeskedtek és vitáztak egymással, talán Casanova bebörtönzésében is szerepet játszott az abbéval folytatott vitája, mindenesetre az abbé, egyik regényében (*La Commediante in fortuna*, 1755) szarkasztikusan mutatott be egy olyan figurát, akiben minden velencei a széles körben lenézett Casanova arcélét vélte felismerni:

„Nem tudni, honnan származik, de fattyúnak tartják. Alakra jól megtermett, sötét az arczíne, mesterkéltséggel a modora, és hihetetlenül magabiztos. (...) Addig ügyeskedik, amíg mindenhová befurakszik, minden nőnek csapja a szelet, és minden kedvező alkalmat megragad, akár pénzszerzésre, akár arra, hogy szerelmi hódításait az előmenetele érdekében felhasználja. A fősvényeknek az alkímistát adja, a szép hölgyeknek a költőt játssza, a hatalmasoknak a politikust, bárkinek bármit. De a józanul ítélők szemében nem ér el mást, minthogy neveltségessé teszi magát.”¹⁷

Casanova nemcsak azért adott szívesen hitelt a róla terjesztett híreszteléseknek, mert szíve legmélyén kékvérűnek tartotta magát, és jogosnak találta, hogy ehhez illő szinten éljen, hanem mert a Grimaniak nagy szerepet játszottak az életében. Apja korai halála után ők támogatták az anyját, és a lehetséges apa, Michele, egyik testvérét, a már említett abbét nevezték ki a fiú gyámjának, akivel folytonos konfliktusban állt. Ő szerezte neki a padovai panziót és iskolát, ő intézkedett a bútorok eladásának ügyében, ő adott neki tanácsokat, és ő dorgálta meg, amikor a papi szemináriumból kicsapták. Amikor katonai pályára lépett, ő csukatta le egy ballépésért a Szent András erődben, és ő ajánlotta be később Martorana érsekéhez. Casanova, nem mert nyíltan ujjat húzni vele, de ahol lehetett, borsot tört az orra alá. Ugyanakkor komoly jelentőséget tulajdonított annak, hogy a Grimaniak törődtek vele és sok pénzt költöttek rá. Ez a meggyőződése egész életében kísértette, bár bizonyítékot természetesen nem

¹⁷ Idézi: Maurice Andrieux, in *Venise au temps de Casanova* [Velence Casanova korában], Hachette, Paris, 1969, 273.

tudott felmutatni. Amikor 1774-ben a szökése miatti kitiltást sikerült feloldatnia, és újra szülővárosában élhetett, tett egy végső kísérletet arra, hogy elismertesse magát előkelő származásúnak. 1782-ben, amikor szeretett volna Velencébe visszatelepenni, egy olasz nyelvű röpiratban¹⁸ sejtetni engedte, ki az apja. Igaz, hogy időnként, egyes írásaiban, cáfolta ezt a vélekedést, de ez bizonyíthatja azt is, hogy amikor rosszul állt a szénája, nyilvánosan nem követelte magának a nemesi születés előjogát, és hogy néha ő maga is tévovázott e téren.

A Casanova-komplexusok egyik kiváló pszichoanalitikus szakértője, aki egész könyvet szentelt a kalandor tudatalattijának és szerepjátszásainak, François Roustang,¹⁹ úgy gondolja, hogy Casanován mély sebeket ejtett az a tény, hogy anyja lényegében eldobta magától. Roustang odáig megy az anya-fiú konfliktus elemzésében, hogy Casanovának a nőkhöz való ambivalens viszonyát, az egyik hármass kombináció (két nő-egy férfi) iránti előszeretetét is erre a titkos mély sebre vezeti vissza. Casanova szeretetigényét a nagyanyja ugyan megpróbálta kielégíteni, mégis egész életében szenvedett az anyai kötődés hiányától.

Hiába igyekezett ezt az úrt minél jobban és minél gyakrabban kitölteni a hódításával, a pszichoanalitikus szerint az anyjával való találkozások (pl. Drezdában), illetve az erre tett, időnként sikertelen kísérletek mindig mély depresszióval fenyegettek. Roustang azt is megfigyelte, hogy a depresszió ellen milyen ellenszereket talált, és hogy ezek között a bordélyházi látogatások is szerepelnek, méghozzá furcsa összefonódásban az anyja miatti bánatokkal. Valahányszor elszomorodott a Zanettával való találkozások során, egy-egy bordélyban keresett vigasztalást. A prostituáltakhoz egész életében mély cinkosság és részvétszerű szolidaritás fűzte, leggyorsabban és legkönnyebben hozzájuk fordulhatott vigaszért, mert náluk női gyöngédséghez jutott anélkül, hogy udvarlásba és szerelmekbe kellett volna bonyolódnia. Persze számos más megoldást is talált, utazásokat, nagy szerelmeket, és hármassban-négyesben folytatott szerelmi kalandokat, de ez a meglepő egybeesés érdekes megvilágításba helyezi Casanova hódításait.

Lopások

Az orrvérzések és a gyógyulás története a legkorábbi emléke, amit elmesél az emlékirat elején, utána pedig rögtön egy lopásra tér rá, ami 6 héttel apja halála (1733. december) előtt történt. Azzal indokolja a történet elbeszélését, hogy olvasóját szeretné beavatni jellemének kialakulásába.²⁰ Öccsével, a 2 évvel fiatalabb François-val apja szobájában tartózkodott, aki optikai kísérleteket végzett. Nagyon megtetszett neki az asztalon lévő csiszolt kristálygömb, amely ott ragyogott, és megsokszorozta a tárgyakat. Amikor úgy érezte, nem figyelnek rá, zsebre vágta a gömböt. Apja persze hamarosan keresni kezdte az eltűnt tárgyat, és mivel rajta kívül csak ketten voltak a szobában, őket gyanúsította, de mindkét fiú tagadott. A motozás fenyegetésére Casanova lázas kutatás ürügyén belecsempészte a kristálygömböt öccse kabátjának a zsebébe, amit rögtön megbánt, mert azt is eljátszhatta volna, hogy rátalál a kristályra. Így azonban a ke-

¹⁸ *Ne amori ne Donne ovvero la Stalla d'Augia ripullita* [Sem szerelmek, sem nők, avagy Augiász istállójának kitakarítása], Venecia, 1782.

¹⁹ Ld. fentebb, 9. lábjegyzet, i. m. 15–24.

²⁰ HV I/18–19.

mény büntetést az öccse kapta helyette, akinek ráadásul pár évvel később be is valotta a gonoszágát. A fiú soha nem bocsátotta meg neki ezt a gazságot, és többféleképpen igyekezett bosszút állni érte a későbbiekben. Büntudatát ezzel sem tudta megszüntetni, és még később egy jezsuitának is meggyónta ezt a bűnét. Tőle pedig nemcsak feloldozást kapott, hanem még bibliai ismeretekkel is ellátta, hogy a keresztnéve héberül *más helyére lépőt, kiszorítót* jelent, és a testvérét, Ézsaut megtevesztő Jákob bűnére utal.²¹

Padovai iskolásévei alatt rosszul megy a sora, társai csúfolják, mocskos a szállása, és ráadásul folyton éhes. Előbb panaszkodik, de azután megoldja a dilemmát, ételt lop, sőt éjszakánként titokban lesettenkedik a baromfiudvarba, és a friss tojásokat „azon melegében” felfalja: „(...) ez volt a legkedvesebb csemegém. Még tanítómesterem konyhájában is fosztogattam.”²²

A lopások emlegetése a büntudaton túl főleg arra szolgál, hogy leleményességét bizonyítsa, amellyel gátlástalanul keres és talál megoldásokat. Egy Bécsben, 1753-ban elkövetett lopásának ügye jól mutatja, hogyan intézte el a konfliktusokat és sérelmeket, hogy végül jó véget érjenek. Utazgatásai közben mindig hazalátogatott Velencébe, és élvezte az ünnepeket és a jó társaságot, nem hagyta elrontani a kedvét akkor sem, ha rajtakapták valami csínytevésen: „Megérkezésem után két nappal, éppen amint készültem, hogy elmenjek megnézni a Bucintoro-t, amikor a dózse szokás szerint házasságot köt az Adriai-tengerrel, egy barkarolás átad nekem egy levélkét.” Egy másik levél átvételére kéri meg, amelyikben az áll, hogy egy Fogliazzi nevű, Bécsben élő táncosnő nem találja a miniatűr-portróját, amely Casanova látogatása után tűnt el. Csakugyan, a kép még mindig ott lapul a zsebében, amit hirtelen felindulásból, bosszúból emelt el, mert hiába udvarolt a hölgynek. Azonnal vissza is küldi, ezúttal azonban, a kristálygömb esetétől eltérően, vidám véget kanyarít a történet végére egy rövid levélkével: „Casanova sokkal nagyobb örömmel szabadul meg ettől a portrétól, mint amekkora örömet okozott neki, amikor egy nyomorúságos szeszélynek engedve botorul zsebre vágta.”²³

Jól látható, hogy tanult a kristálygömb esetéből, és nem akar drámai fordulatokat provokálni, tehát rögtönözve megtalálja a könnyed formát, amivel lezárhatja az ügyet, sőt szégyellnie sem kell magát. A két eset közt eltelt húsz évet tehát jól használta fel, tanult gyermekkori ballépéséből.

Bragadino és az úri jólét

Ezeknek a korai keserű élményeknek fontos következményei lesznek, amelyeknek fontos a pszichoanalitikai vetülete is, amely talán az életút sok meglepő jellemzőjét megvilágítja. Roustang szerint az *Emlékiratok* rejtett fonala az egyéniség felépítése a kalandok elmesélésén keresztül. Ebbe a koncepcióba szépen beépíthető az a feltevés, hogy a csúfos velencei felsülés élete végén a feljelentői állással és sikertelenséggel, szegénységgel nem fért bele a gondosan felépített képbe, és ezért szakad meg 1774-nél az emlékirat szövege. Ezt az árat nem is említi rövid életrajzi összefoglalójában,²⁴

²¹ A lopások beismerése ismétlődő eleme a legtöbb önéletrajznak, megtalálható például Rousseau *Vallomásaiban* is: a híres-hírhedt szalaglopás, amit a szolgálóra fog.

²² Atl. I/15.

²³ Uo.

²⁴ *Précis de ma vie*, in HV III/1229–1232.

ahol csak boldogságról beszél: „Amikor belefáradtam, hogy Európa útjait rójam, elhatároztam, hogy kegyelemért folyamodom a velencei állami inkvizítorokhoz. Ezért telepedtem le Triesztben, ahol két év múlva meg is kaptam a kegyelmet, 1774. szeptember 14-én. Velencébe érkezésem tizenkilenc évi távollét után életem legboldogabb percével ajándékozott meg.”²⁵

Ez a nagy boldogság kérészetűnek bizonyult, olyannyira, hogy újra ott kellett hagynia szülővárosát, ahol az a vágya, hogy becsüljék, soha nem teljesült. Annak idején, amikor Bragadino szenátor felkarolta, a pletyka csaló és élősködő hírét keltette, nagy protektora halála után pedig még rosszabb irányba fordult a kocka: saját erejéből nem tudott megélni, ráadásul botrányokat okozott. Törvénytelen születését újra előhozva meggyűlöltette magát a helyi nemességgel, feljelentéseit üresnek találták, és csalódottságában újra útra kellett kelnie, hogy másutt keressen megélhetést.

Vér szerinti (?) apja korai halála, anyja „árulása” és a letartóztatás 31 éves korában mind nagy trauma, de a kellemes vagy kétértelmű emlékek mégis dominálnak az emlékezőben. Bragadino szinte fogadott fiaként kezeli, az ő palazzójában lakik, és az ő vagyonából urasan él. Magához veszi, és egyre jobban szereti, mert az agglégény Bragadino három szintén egyedül élő barátjával gyakran élvezi azt, hogy a már akkor szélhámos-kalandor hírében álló ifjú azzal mulattatja őket, hogy jóslásokba bocsátkozik. Nagyon ügyesen kidolgoz egy titkos, számokon alapuló rendszert, amelynek az a lényege, hogy a felmerülő kérdéseket villámgyorsan számokra kódolja, majd kigondolja a megfelelően dodonai választ, és azt is sebesen számokra váltja. Mivel piramis alakban írja fel a számokat, piramiséjáték néven emlegetik, és egész életében több-kevesebb sikerrel alkalmazza, mivel ügyesen manipulálja a számokat, többnyire sikeresen. Előfordul, hogy nagy pácba kerül, amikor konkrét döntésekhez kell segítséget nyújtania, például hajórakományok sorsáról kell nyilatkoznia,²⁶ de ilyenkor általában a szerencse melléje szegődik.

Édes élet Velencében

Ilyen, ifjúkorára már kedvezőre forduló körülmények közepette él, de túlkapasokra is vetemedik Bragadino szárnyai alatt. Akár „édes életnek” is nevezhetjük azokat a gondtalan éveket, amelyek ugyan megelőzték pártfogójával való találkozását (1746), de már vidám és erkölcsileg elítélendő kalandokba vitték bele őt és „bandáját”, amely magas rangú családok rosszcsont fiaiból állt.²⁷ Az emlékirat erről szóló fejezetének alcíme szerint Casanovából ekkoriban „igazi csirkefogó” vált, és némi öntetszeggel elég sok csínytevését meséli el, amik egyúttal képet adnak a korabeli Velencéről és az ott zajló botrányos éjszakai életről.²⁸ Sokat utazott is, de mindig visszatért szülővárosába. Az 1740-es években, sok tanulás, kaland és utazás után éppen hazatért Velencébe, és ott próbált boldogulni saját erejéből. Valamennyi jövedelmet össze tudott hozni, mert beállt hegedűsnek a San Samuele színházba, de éjszakai és minden szabad idejét egy, a városban összeverődött, 7-8 fős bandával töltötte. Ezek a zömükben

²⁵ Uo. 1230.

²⁶ Esthernél, egy kereskedő lányánál, akinek Amszterdamban udvarol, ld. HV/II/108–112.

²⁷ Atl./I/370–375., a *Casanova a mélyponton* című fejezet.

²⁸ Ld. Atl./I/ 51–57.

kis- vagy kamaszkorú fiatalok gyakran zavarták meg a város nyugalmát, sőt időnként, kimondott gaztetteket is véghezvittek:

„Hegedűmmel eleget kerestem ahhoz, hogy eltartsam magamat és ne szoruljak rá senkire. *Boldogok, akik azzal büszkélkedhetnek, hogy el tudják tartani önmagukat.* Nem volt ugyan valami ragyogó állásom, de füttyültem rá. Mindenféle ellenérzést előítéletnek minősítettem, és hamarosan átvettem semmirekellő cimboráim összes szokását. Előadás után rendszerint kocsmázni mentünk, ahonnan lerészegedve már csak azért távoztunk, hogy az éjszaka hátralévő részét rossz hírű helyeken töltsük. Amikor mások már megelőztek bennünket, erőszakkal elkergettük őket, és a szerencsétlen örömlányoktól is elvettük csekélyke, de törvényes keresetüket, mert meghátráltak brutális követeléseink előtt.”²⁹

Ez a sok rendbontás, erőszakoskodás és gyakran gonosz csínytevés nem kevés kárt okozott, legalábbis sikerült ellenségeket szerezniük maguknak. Gondolákat kötötték el, azután hagyták kisodródni őket dagály idején a tengerre. Hajnalonként rendszeresen felzavarták álmukból a bábaasszonyokat, akik azután azokat a nemesasszonyokat költötték fel, akik a tévhirek szerint szülni készültek. Hasonlóképpen, a papokat sem hagyták aludni, hanem állítólagos haldoklókhöz kergették el őket, akik valójában jó egészségnek örvendtek. Csengőzsinórokat és harangköteleket vágtak el, betörést színleltek, majd elmenekültek a rémült háziak elől, műemlékeket rongáltak meg, és az emlékiratíró némi öntetszelgéssel még sokáig sorolja, milyen gaztettek száradtak a lelkükön.³⁰ Az állandó felfordulások nagy felháborodást keltettek:

„Nagy titokban kellett eljárunk, mert ha elkapnak, mindannyiunkat könnyen arra ítélték volna, hogy egy ideig a kis Szent Márk tér két nagy oszlopával szemben ülésező Tízek Tanácsának valamelyik gályáján evezzünk.”³¹

Egy alkalommal azonban minden határt áthágtak, jogi nyelven csoportos erőszakot követtek el, mert karnevál idején álarcosan egy olyan kocsmában, amelyet csak a szegényebbek látogattak, egy békésen iszogató, 3 tagú társaság csinos nőtagját különféle hazugságokkal halálra rémítve, elszakították a kísérőitől és magukkal vitték. Őt azzal vigasztalták, hogy a többiek, köztük a férje, egy becsületes takácsmester, másnap reggelre kiszabadul:

„Az asszonykát, aki kezes báránynak mutatkozott, megvigasztalta ez az ígélet, és velünk jött a Két Kardhoz címzett fogadóba, ahol tüzet rakattunk az egyik emeleti szobában, és miután enni- és innivalót rendeltünk, elküldtük a pincért. Csak ekkor vettük le az álarcainkat, és azt tapasztaltuk, hogy a megszóktetett asszony egészen megnyugodott az arcunk és a viselkedésünk láttán. Miután tovább nyugtatgattuk szép szavakkal és néhány pohárka borral, megtörtént, amire úgyis számíthatott. Illendőség szerint a főnökünk rőtta le elsőnek szerelmi kötelességét, de előbb le kellett győznie az asszony ellenérzéseit, hogy az egész banda előtt tegyen a kedvére. A dolgok jobbik oldalát nézte, és nevetett, amikor megadta magát.”³²

Miután végrehajtották ezt a bűntényt, és hamarosan híre ment a városban, a három póruljárt takács panaszt tett a félelmetes Tízek Tanácsa vezetőinél, elhallgatva a nemi erőszak tényét. Az ismeretlen tetteseket leleplezőnek a törvényszék 500 dukát jutalmat ígért, ami komoly veszélybe sodorta volna őket, ha történetesen a banda-

²⁹ Atl/I/ 53.

³⁰ Uo. 55.

³¹ Atl/I/53.

³² Uo. 55.

vezér nem egy velencei nemes fia, aki patríciusként büntetlenül megúszhatja a felelősségre vonást. A nagy ijedelem véget vet az éjszakai rendbontásoknak: „(...) úgy beijedtünk, hogy megjavultunk, és nem portyáztunk többet éjszaka”. Később Casanova azt is megtudja egy állami inkvizítortól, hogy pontosan ismerték mindannyiuk nevét, sőt a hiteles történetet az erőszakkal szintén...³³

Szerelmi előképek

Casanova már kölyökkorától, 12-14 éves korától kezdve sok izgalmas kalandba keveredett Velencében, és nagyon széles skálán helyezhetők el első kísérletezései a szerelemmel és a testi élvezetekkel. Ezek közül itt erősen válogatni kell, csak a legkülönlegesebbeket emelve ki. Krisztináról, a mással kiházasított falusi lányról már volt szó,³⁴ de érdekes lenne végigelemezni egy korábbi történetet is (12 éves korából), amikor padovai szállásán megbűvölte őt a szállásadók nála csak egy évvel idősebb lánya, Bettina, és keserves leckét adott neki. Előbb hitegeti, majd szinte a szeme láttára egy idősebb fiúval tölti az éjszakát, amitől a kezdő udvarló rettenetes állapotba kerül: „Ott feküdtem megcsalva, megalázva, durván megbántva, kitéve a szerencsés és diadalmas Cordiani megvetésének; három óra hosszat a legsötétebb bosszúterveket forralgattam az agyamban.”³⁵ A lány azonban szörnyű görcsökben kezd vergődni, súlyos roham vesz rajta erőt, ami egészen más irányba tereli az eseményeket, és Casanova annyira megsajnálja, hogy inkább a segítségére siet.

Egy másik kalandja szintén meglepő, mert egy olyan rejtélyes és szép teremtésbe szeret bele, akiről sokáig képtelen eldönteni, hogy fiú-e, esetleg hermaphrodita, netán fiúnak álcázott lány? A Teresa-Bellino³⁶ történet idején már érettebb, 19 éves, és jól sejti, hogy az a szép kasztrált, akit Anconában hall énekelni, valójában lány, csak azért öltöztetik fiúnak, mert ott éppen úgy tilos nőknek színpadra lépni, mint Rómában. Ez a Bellino néven szereplő rejtélyes énekes sokáig ellenáll neki, de végül beadja a derekát, sőt meg is mutatja, hogyan tudja megtéveszteni a világot, ha szükséges, mert vizsgálatnak akarják alávetni. Nemcsak a múltjáról mesél neki, hanem amikor egy éjszakát tölt el Casanovával, be is mutatja, milyen kellékeket használ:

„Kiugrik az ágyból, vizet tölt egy talpatlan pohárba, kinyitja utazóládáját, és előszedi belőle a kis szerszámot meg a mézgát, ez utóbbit felolvasztja, és magára illeszti a maskarát. Hihetetlen látvány tárul a szemem elé. Bűbajos lány, minden porcikája nőies, és ezzel a fura szerszámmal még izgalmasabbnak tűnik fel előttem, mert ez a fehér leffentyű a legkevésbé sem torlaszolja el a szerelem forrását.”³⁷

Ez a viszony azután barátsággá válik, és amikor Casanova később újra találkozik az ál-kasztrálttal, valódi nevén Teresával Prágában, aki akkor már nőként, mint *La Calori* sikeres énekesnő, nagy örömmel üdvözlük egymást.

A szerelmi kalandok változatos skáláján még sok érdekes találkozást lehetne találni, de a különlegesekek közül most csak kettőt emelek még ki, mert ezek mintává,

³³ Atl./I/57.

³⁴ Ld. fentebb, 7. lábjegyzet.

³⁵ Atl./I/19–42. Az idézet: 23. (Roustang példaszzerűnek találja, hogy a nagy megaláztatás után Casanova képes megbocsátani, és a beteg lány segítőjeként fellépni. Ld. i. m. 27.)

³⁶ Atl./II./33–64.

³⁷ Uo. 60.

ismétlendő modellé váltak, és mert bennük a szerelmesek száma hol háromra, hol négyre emelkedett, tanúsítva, hogy Casanova szabadossága Velencében, egészen korai éveiben – titokban ugyan, de nagy örömeire – olyan tágas horizonton fejlődött, amelyről később sem akart lemondani soha.

Az első szerelmi hármast: Nanetta és Martina

A nagyon fiatal, 1749-ben 14 éves kiskamasz Casanova beavatása új szerelmi szokásokba ezzel a rendhagyó háromszög-történettel kezdődik. Előtte ártatlanabb szerelmi játékokkal már megismerkedik, de első felkavaró nagy élménye ez a három lánnyal kapcsolatos, fordulatossá válik. Szenvedélyesen udvarol egy Angela nevű lánynak, aki többször felülteti, de amikor arra a randevúra sem megy el, amelyen jóvá kellene tennie a sok hitegetést, az addig szerencsétlen vonzalom új irányt vesz. A lány barátnői, egy testvérpár, Nanetta és Martina³⁸ mindenről tudnak, és nem hagyják magára a csalódott fiút a találka helyszínén, sőt, igyekeznek megvigasztalni. Casanova, aki már bosszút forral a csalfa Angela ellen, zsebében a neki szánt két üveg ciprusi borral és némi füstölt nyelvvél, szívesen rááll, hogy hármastban töltsék az estét. Remek vacsorát ütnek össze, parmezánnal és kenyérral kiegészítve a bort és a nyelvet. Casanova elég hamar szerelmi célpontot vált, és teljes lendülettel kezd udvarolni a nővéreknek. Amikor a csókok felforrósodnak, már úgy érzi, hogy ők még szebbek is, mint a kőszívű Angela. Ők pedig, testvéri érzelmeknek állítva be vonzalmukat, látszólag hitelt adnak ígéretének:

„Feküdjenek mellém mindketten ruhátlanul, bizva becsületszavamban, hogy egy ujjal sem nyúlok egyikükhöz sem. Ketten egy ellen, mitől félnének?”³⁹

Újabb színlelés következik: Casanova tettet, hogy már alszik, és a két lány követi példáját: „Hátat fordítottak nekem, és feküdtünk a sötétben. Mivel nem tudtam, melyikük Nanetta, és melyikük Martina, azon az oldalon kezdtem, amelyikre befordultam az imént.” Az ölekezés végig sötétben és alvást tettetve folytatódik, és az is kiderül, hogy a lány még szűz: „Első és fájdalmas ölelése volt ez, kétség sem férhetett hozzá, és nagyon meglepődtem.” A nővérel ugyanúgy történik minden, de Nanetta, mert ő a második, már szint vall, és ébren fejezi be az ölelést. Örök „barátságot” esküsznek egymásnak, és a boldog szerelmes mindenestre másnap kulcsot kap tőlük, megismétlődik a légyott: „(...) hetente legalább kétszer ennél a két angyalnál éjszakáztam a kulcs segítségével.”⁴⁰

Ugyanilyen döntő és életre szóló nagy élmény, sőt a legigazibb és legszebb kalandok egyike a „muranói négyes,”⁴¹ amelyben a velencei francia nagykövetség, de Bernis döntő szerepet játszik. Az előzmény az, hogy Casanova szenvedélyesen szeret egy C.C. néven emlegetett velencei lányt, akit szeretne elvenni, mert teherbe ejti, de ehelyett akaratlanul a muranói zárdába juttatja, mert a család ellenzi a házasságot. A lány titokban elvetél az apácáknál, és nagy vonzalom ébred benne egy M. M. monogrammal jelölt másik apáca iránt. Casanova hűségesen látogatja C.C.-t a zár-

³⁸ Atl./II/23–31.

³⁹ Uo. 27.

⁴⁰ Mindhárom szövegközi idézet: uo. 28–29.

⁴¹ Atl./I/207–304, szemelvényes története a hosszú epizódnak, amely valóságos külön regény az emlékiratban. A fordításban az M. M. az *apáca* címet viseli.

dában, de az egyik alkalommal megpillantja C. C. barátnőjét, és azonnal beleszeret. A kapcsolat egész levélregénnyé szélesedik az emlékiraton belül, mert az udvarlás során heves szerelem ébred benne, amely viszonzásra talál. M. M. titkos találkára hívja egy fényűzően berendezett magánlakba (*casin*), ahol láthatatlan személyzet szolgálja ki őket. A rendszeressé váló légyottok során lassan kiderül, hogy az apáca valójában a velencei francia nagykövet, de Bernis szeretője, aki az ő kedvéért tartja fenn a kéjlakot, és egy titkos ablakon keresztül figyeli is együttlétüket. A kényes később kilép a háttérből, és az ő kérésére C. C. is kénytelen bekapcsolódni a randevúba, ami Casanovát kétségbe ejti, de már nem visszakozhat. Így lesz teljes a szerelmi négyyszög, amelyben több csalódás is éri az M. M-t szenvedélyesen szerető ifjút: elveszíti mindkét szerelmét, és alárendelt szerepet kell játszania a gazdag és diplomáciai küldetést teljesítő francia nemessel szemben. A váratlan fordulatokban bővelkedő történet nagy bajba is keveri, mert áthágja azt a szabályt, amely Velencében megtiltotta a helyieknek a külföldi diplomatákkal való érintkezést. Bernis távozása, az apáca súlyos betegsége Bernis elvesztése miatt és a kettős csalódás súlyos depresszióba süllyeszti az akkor már 28 éves kalandort, de elfogatása és az Ólombörtönben eltöltött keserves hónapjai, majd sikeres szökése amúgyis hosszú időre száműzetésbe kényszeríti.

A keserű utóíz ellenére ez a kivételes élmény mégis meghatározó modellként él benne tovább, és megisméltésre törekszik. Így szerzett tapasztalatai jelentősen gazdagítják szerelmi arzenálját is, mert a kivételesen szép és okos M. M. mellett kijárja a szabad szerelem, a libertinizmus iskoláját, amelyet a lány a francia nagykövet szeretőjeként mesterfokon ismer. Még a szabadosság irodalmának legfőbb műveit is megtalálja és lapozgathatja nála Casanova. Az egész életére szóló muranói emlékek közül is egy mozzanatot szeretnék még kiemelni: azt az erotikus pezsgőfogyasztással kombinált osztriga-evést, amelyet M. M tanít meg neki: az osztrigákat egymás szájából emelik ki és pezsgővel öntözik vacsoráik előtt. Korábbi tapasztalataihoz képest is reveláció neki a két apácával folytatott kifinomult szerelmi játék, amelynek emléke folytonos ismétlésre készíti, egészen egy kései kudarcig. Rómában, ahol Armellina és Emília kettősét próbálja ilyen módon meghódítani 1770-ben már nem arat sikert, mert az öregedő, hanyatló Casanovát már a pezsgős-osztrigás szerelmi előjáték sem teszi elég kívánatosná.⁴²

Velence mint a világ közepe

Casanova tehát fontos benyomásokat őrzött egész életében velencei gyermekkoráról, mert jelleme ott formálódott, és akármilyen különleges kalandokba keveredett is utazásai során, mindent ezekhez hasonlított. Ott tanult bele a szerencsejátékokba, ott kedvelte meg a társasági élet kifinomult formáit, a kávéházak mindenki számára nyitva álló, barátságos közegét, a divat megítélésére ott alakult ki az ízlése, az új ételek-italok kipróbálásakor is mindig a velencei ízekhez viszonyította az újakat. És még hosszú listát lehetne összeállítani élete gyermekkori gyökereinek fontosságáról.

Ez a lényegéhez tartozó „velencei világérzés” még a nyelvek terén is meghatározta ösztönös reakcióit és vonzalmait. Kivételes intellektusával és szélhámusként

⁴² Ld. Vel.: *Első szerelmi kalandok*, 29–60, illetve Q: *Korai és kései szerelmek* (az egész kötet, ahol a két korszak összefonódik a történetekben).

tökélyre fejlesztett kaméleon-természetével sok nyelvet elsajátított, hogy csak kiváló latintudását és szinte tökéletes francia nyelvhasználatát említsük, de csak a neolatin nyelvekben érezte otthonosan magát. Minden mást ellenszenvvel fogadott, és ezzel nem egyszer veszélybe is sodorta magát, például Oroszországban, de az angol és német kifejezéseket fül után írta le, és tartózkodott túlzott használatuktól. Velencei alapállása annyira meghatározta minden lépését, hogy amikor a francia nyelvet már túl jól tudta, megjedte, hogy elveszti eredetiségét, és beleolvad az anyanyelvüket születésük óta beszélők tömegébe. Ettől való félelmében furcsa vállalkozásba fogott: tudatosan „tökéletlenítette” túlságosan jóra sikeredett franciáját, és beszédben-írásban elkezdte olasz és velencei kifejezésekkel tarkítani az idegen nyelvet: ahogyan ő fejezte ki magát, „olasszal hímezte” a franciát. Nem javította ki franciául írt szövegeit, köztük az emlékiratokat sem, született franciákkal, hanem a csak rá jellemző „Casanovastílusban” beszélt és írt, megőrizve velencei alaprétege sajátos vonásait. Gyermekkora döntő benyomásai ebben az irányban fejlesztették különlegesen egyedivé egyéniségét, és bizonyára ennek is köszönheti, hogy kalandorként és íróként egyaránt kimagasló teljesítményeket tudott nyújtani.